

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΕΙΟΥ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ *

ΥΠΟ

ΑΡΧΙΜ. ΠΑΡΘΕΝΙΟΥ Κ. ΠΟΛΑΚΗ

ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΕΝ Τῷ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙῳ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

5. ΕΝΝΟΙΑ ΔΙΑΒΗΜΑΤΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΔΥΤΙΚΟΥΣ

Ἡ ἀπόφασις τῶν ὁμοιουσιανῶν μακεδονικῶν, οἵτινες συνῆλθον ἐν Λαμψάκῳ¹ καὶ καθήρσαν τὸν Εὐδόξιον, ἀπεδοκιμάσθη ὑπὸ τοῦ Οὐάλεντος. Διὰ τὰ εὖρωσι δὲ διέξοδον οἱ μακεδονιανοὶ οὗτοι, οἵτινες ὑπερίσχυον ἐν Θράκῃ, Βιθυνίᾳ καὶ Ἑλλησπόντῳ, ἀπεφάσισαν νὰ καταφύγωσι πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Δύσεως Οὐαλεντινιανὸν καὶ νὰ κοινωνήσωσι μετὰ τῶν ἐπισκόπων τῆς Δύσεως, ἀφοῦ ὁμολόγουν τὴν πίστιν τῆς Νικαίας². Συσκέψεις ἐγένοντο ἐν Σμύρῃνῃ, Λυκίᾳ, Ἰσαυρίᾳ, τῶν ἐπισκόπων, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν μειοψηφίαν καὶ εἶχον ἀποχωρήσει τῆς ἐν Σελευκείᾳ συνόδου, καὶ ἀπεφασίσθη ὅπως ἀποσταλῶσιν εἰς τὴν Δύσιν ὁ Σεβαστείας Εὐστάθιος, ὁ Ταρσοῦ Σιλβανὸς καὶ ὁ Κασταβάλων Θεόφιλος. Οἱ πρέσβεις οὗτοι ἦσαν κομισταὶ ὁμολογίας τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως ἐξήκοντα τεσσάρων μακεδονικῶν ἐπισκόπων. Τὸ διάβημα τοῦτο οἱ ἴδιοι οἱ ἐπίσκοποι εἶχον χαρακτηρίσει ὡς γενόμενον «ἐξ ἀνάγκης»³.

Τὸ μᾶλλον περιεργὸν πρόσωπον ἦτο ὁ Εὐστάθιος. Εἰσηγητὴς τοῦ μοναχισμοῦ ἐν Ἀρμενίᾳ, Παφλαγονίᾳ καὶ Πόντῳ⁴, καὶ «ἡγεμὼν ἀρίστων μοναχῶν»⁵ εἶχεν ἰδρῦσει καὶ «ξενοδοχεῖον», δηλ. πτωχοτροφεῖον. Τὰς ἀσκητικὰς του μέχρις ἐκκεντρικότητος ὑπερβολὰς ἐστηλίτευσεν ἡ ἐν Γάγγρα σύνοδος⁶. Κατ' ἀρχάς, μαθητὴς «γνησιώτατος» τοῦ Ἀρείου⁷, ἐστράφη ἀκο-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 79.

1. Ἡ ἐν Λαμψάκῳ σύνοδος ἐγένετο τῷ 355 ἢ κατ' ἄλλους τῷ 366 (L. Duchesne, Histoire anc. de l'Eglise, II, 367, σημ. 2. A. Fliche—V. Martin, Histoire de l'Eglise, III, 257, σημ. 6).

2. Σωκράτους, Ἐκκλ. ἱστορ. IV, 12· «ἀσπάζεσθαι τὴν ἐκείνων πίστιν μᾶλλον ἢ κοινωνεῖν τοῖς περὶ Εὐδόξιον».

3. Σωκράτους, αὐτόθι.

4. Σωζομένου, Ἐκκλ. ἱστορ., III, 14.

5. Σωζομένου, Ἐκκλ. ἱστορ., VIII, 27. Ἐπιφανίου, Κατὰ αἰρέσεων, I, XXV, Migne, 42, 504.

6. Παρὰ Mansi, II, 1097.

7. Μ. Βασιλείου, Ἐπιστ., 130, 1. 223, 3. 244, 3. 263, 3. Ἀθανασίου, Hist. arianorum, 4.

λούθως πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν, ἐπέδωκεν ὁμολογίαν ὑγιоῦς πίστεως εἰς τὸν Καισαρείας Ἐρμογένην καὶ οὕτω ἔτυχε τῆς χειροτονίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐρμογένους ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν παρὰ τῷ Εὐσεβίῳ, ἀλλὰ συγκρουσθεὶς μετ' αὐτοῦ, ἀπηλάθῃ καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Καισαρείαν. Ἔτυχε καὶ πάλιν τῆς ἐπισκοπῆς του, ἀφοῦ ἀπελογήθη. Ἄλλ' ἐν Ἀγκυρᾷ ὑπέγραψε τὸν ἀναθεματισμὸν τοῦ «ὁμοουσίου», ἐν Σελευκείᾳ δὲ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐτάχθη μετὰ τῶν προστατῶν του αἰρετικῶν. Ὁ μ. Βασίλειος διέκειτο κατ' ἀρχὰς φιλικῶς πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἡ φιλία αὕτη δὲν διήρκεσεν ἕνεκα τοῦ τυχοδιωκτικοῦ πνεύματος τοῦ Εὐσταθίου¹.

Ἡ μετὰ τοῦ Οὐαλεντιανιανοῦ συνάντησις τῶν τριῶν πρέσβων² δὲν ἐγένετο, ἕνεκα τῆς ἀναχωρήσεως τούτου εἰς Γαλλίαν. Ὁ Λιβέριος προφανῶς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀγνοήσῃ διάβημα τοσούτων ἐπισκόπων, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἐξήτησεν ὄχι μόνον τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως τῆς Νικαίας, ἀλλὰ καὶ τὴν καταδίηνη τῶν ἄλλων αἰρέσεων. Οἱ τρεῖς ἐπίσκοποι ἐπέδωκαν «βιβλίον», ἀπευθυνόμενον «Κυρίῳ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ Λιβερίῳ»· ἔγραφον δέ, ὅτι ἀπεστέλλοντο ὄχι μόνον πρὸς τὸν Λιβέριον, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας τοὺς Ἰταλοὺς καὶ τοὺς Δυτικοὺς ἐπισκόπους. Ἐμαρτύρουν τὴν πίστιν τῆς Νικαίας καὶ ἐπὶ πλέον κατέκρινον Σαβέλλιον, πατροπασσιανούς, μαρκιωνιστάς, φωτεινιανούς, μαρκελλιανούς καὶ Παῦλον τὸν Σαμοσατέα. Ἐν τέλει δὲ οἱ τρεῖς ἐπίσκοποι ἔγραφον, ὅτι ἐὰν διειυποῦτο ἀμφιβολία τις περὶ τῆς ὀρθοδοξίας εἴτε αὐτῶν, εἴτε τῶν ἀποστειλάντων αὐτούς, ἐδέχοντο νὰ κριθῶσιν ὑπὸ ἐπισκόπων ὀρθοδόξων, τοὺς ὁποίους θὰ ὠρίζεν ὁ Λιβέριος³.

1. Εἰς τὸ γράμμα αὐτοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 144,9 (Πατροφίλῳ ἐπισκόπῳ τῆς ἐν Αἰγυαῖς ἐκκλησίας), ὁ Βασίλειος δίδει τὸν ἐξῆς χαρακτηρισμὸν «Ἀνθρωποὶ δὲ ταῖς νεφέλαις ἑοίκασιν, πρὸς τὰς τῶν πνευμάτων μεταβολὰς ἄλλοτε εἰς ἄλλο μέρος τοῦ ἀέρος ἐμπερομέναις. Καὶ μάλιστα δὴ οὗτοι, περὶ ὧν ὁ λόγος, πολυτροπώτατοι τῶν εἰς ἡμετέραν πείραν ἠκόντων ἐφάνησαν. Εἰ μὲν καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τοῦ βίου πρόγραμμα, εἴποιν ἂν οἱ συμβεβιωκότεσ· ὁ δ' οὖν ἐμοὶ ἐφάνη, τὸ περὶ τὴν πίστιν αὐτῶν εὐμετάθετον, οὐκ οἶδα μέχρι τοῦ νῦν ἐν ἄλλοις, οὕτε αὐτὸς ἰστορήσας, οὕτε ἀκούσας διέσας. Ἄρεσις κατηκολούθειν τὸ εἰς ἀρχῆς, μετέθετο πρὸς Ἐρμογένην τὸν κατὰ διάμετρον ἐχθρὸν ὄντα τῆς Ἀρείου κακοδοξίας... καὶ πάλιν μετέστησαν πρὸς Εὐσεβιον, ἄνδρα κορυφαῖον τοῦ κατὰ Ἀρειον κύκλου... ἐκεῖθεν ἐκπεσόντες... καὶ πάλιν τὸ ἀρειανὸν ὑπέκρυπτον φρόνημα...». Ὁ Fr. Loofs (Eustathius von Sebaste und die Chronologie der Basilius—Briefe. Halle, 1898, καὶ ἐν Hauck, Realencyclopädie, V, 627—630) μετὰ προφανοῦς ὑπερβολικότητος ἐπεξήτησε ν' ἀποκαταστήσῃ ἱστορικῶς τὸν Εὐστάθιον. Πρβλ. L. Duchesne, ἐνθ' ἄνωτέρῳ, II, 381 ἐξ.

2. Οἱ L. Duchesne, H. M. Gwatkin, Seeck, Bardy, δέχονται, ὅτι οἱ ἀπεσταλμένοι ἀνεχώρησαν τῷ 365· ὁ δὲ P. Batiffol τῷ 366.

3. Σωκράτους, Ἐκκλ. ἱστορ. IV, 12· «Εἰ δέ τις μετὰ τὴν ἐκτεθεῖσαν παρ' ἡμῶν πίστιν, καθ' ἡμῶν ἦτοι τῶν ἀποστειλάντων ἡμᾶς ἐγκλημὰ τι προσενεγκεῖν θελήσει, μετὰ γραμμάτων τῆς σῆς ἀγιωσύνης, πρὸς οὐς ἐὰν δοκιμᾶσῃ ἢ σὴ ἀγιότης ὀρθοδόξους ἐπισκόπους ἔρχεσθαι, καὶ ἐπ' αὐτῶν μεθ' ἡμῶν διαδικάζεσθαι». Ἐντεῦθεν ὁ G. Bardy (ἐν

Ἡ ἀπάντησις ἐγένετο ὄνομαστί πρὸς τοὺς ἐξήκοντα καὶ τέσσαρας ἐπισκόπους, «ἀγαπητοὺς ἀδελφούς καὶ συλλειτουργούς», ἀπὸ μέρους τοῦ Λιβερρίου¹ προσωπικῶς καὶ τῶν «κατὰ τὴν Δύσιν ἐπισκόπων». Ἐπαινοῦνται οἱ ἐπίσκοποι διὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως τῆς Νικαίας, κατακρίνονται τὰ γενόμενα ἐν Ἀριμίνῳ καὶ ἐδεικνύετο τοῦ γραμματος ὁ σκοπός, δηλαδὴ ἡ βοήθεια τῶν αἰτουμένων τὰ δίκαια, ἀφοῦ οἱ ἀνατολικοὶ «ἀνεφρόνησαν» καὶ συμφωνοῦσι πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους τῆς Δύσεως.

Δέον ἰδιαιτέρως νὰ σημειωθῇ, ὅτι οἱ τρεῖς ἀπεσταλμένοι δὲν ἠρέκστησαν νὰ κοινωνήσωσι μόνον μετὰ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ρώμης. Ἡ ἀναγνώρισις τῆς ὀρθοδοξίας τῶν ἀπῆτι ἀπόφασιν τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν θεμελιώδη ἀρχήν, ὅτι οὐδεμία τοπικὴ ἐκκλησία εἶχε τὸ ἀρχοῦν κῦρος διὰ νὰ δώσῃ τὴν λύσιν εἰς γενικὰ ζητήματα πίστεως. Ἐπειδὴ δὲ οἱ τρεῖς ἐπίσκοποι ἀπεστάλησαν καὶ πρὸς τοὺς δυτικούς ἐπισκόπους, ἀντίγραφα τῆς ἐπιδοθείσης εἰς τὸν Λιβέριον ὁμολογίας πίστεως ἀπέστειλαν καὶ εἰς συνόδους τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Γαλλίας, αἵτινες ἦσαν ἀνεξάρτητοι τῆς Ρώμης, καθὼς καὶ ἡ Σικελία. Μετέβησαν δὲ εἰς τὴν νῆσον ταύτην καὶ παρεσκεύασαν σύνοδον σικελῶν ἐπισκόπων, ἐνώπιον τῆς ὁποίας ὡμολόγησαν καὶ ἐκύρωσαν τὴν πίστιν τῆς Νικαίας. Οὕτω, πλὴν τοῦ γραμματος τοῦ Λιβερρίου, ἦσαν κομισταὶ καὶ τῶν «ὁμοψήφων» γραμμάτων τῶν συνόδων τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως².

Τὸ περιεχόμενον τῶν γραμμάτων τούτων ἀνεκοινώθη εἰς τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ ὁμοουσίου ὑπὸ τῶν συνελθόντων ἐν Τυάνοις ἐπισκόπων, ἀπεφασίσθη δὲ ἡ σύγκλησις μεγάλης συνόδου ἐν Ταρσῷ πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς πίστεως τῆς Νικαίας. Ἀλλὰ καὶ πάλιν οἱ ἐπίσκοποι ἐδιχάσθησαν. Διότι τριάκοντα τέσσαρες ἄσιανοὶ ἐπίσκοποι συνελθόντες ἐν Καρίᾳ τῆς Ἀσίας ἀπέρριψαν τὸ «ὁμοούσιον» καὶ ἐδέχθησαν τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ Σελευκειᾳ διατυπωθεῖσαν πίστιν, ἣτις ἀπεδίδετο εἰς τὸν μάρτυρα Λουκιανόν. Ἡ τοιαύτη τροπὴ ὠφείλετο προφανῶς εἰς ραδιοργίαν τοῦ Εὐδοξίου, ὁ ὁποῖος προέβλεπε τὴν βεβαίαν καταδίκην του ἐὰν συνήρχετο ἢ ἐν Ταρσῷ σύνοδος. Μετεχειρίσθη

Fliche—Martin, Histoire de l'Église, III, 250) δεχόμενος τὴν ἀποψιν τοῦ P. Batiſſol (Le siége apostolique, σ. 10-11), νομίζει ὅτι οἱ ἀνατολικοὶ ἐπίσκοποι ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης, τοῦ ὁποίου ἀνεγνώριζον οὕτω εἰδικὰ δικαίωματα. Ἀλλ' οἱ ἀπεσταλμένοι ἐζήτησαν τὴν κρίσιν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς ὀρθοδοξίας τῶν τὴν αὐτὴν δὲ ἔννοιαν εἶχε καὶ τὸ διάβημα αὐτῶν ὄχι μόνον πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας τοὺς δυτικούς ἐπισκόπους· δηλαδὴ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ὀρθοδοξίας τῶν ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων δυτικῶν ἐπισκόπων.

1. Ὁ Λιβέριος ἀποκαλεῖ ἑαυτὸν «ἐπίσκοπον Ἰταλίας»· μήπως ἄρα γε ἐπειδὴ οἱ ἀνατολικοὶ ἀπηθύνοντο καὶ πρὸς «πάντας τοὺς Ἰταλοὺς» ἐπισκόπους; Ὁ Valesius διορθώνει· «Λιβέριος ἐπίσκοπος οἱ τε τῆς Ἰταλίας καὶ οἱ κατὰ τὴν Δύσιν».

2. Σωζομένου, Ἐκκλ. ἱστορ., VI, 12.

δὲ τὴν δύναμιν του παρὰ τῷ Οὐάλεντι καὶ ἔματαίωσε τὴν ἐν Ταρσῷ σύνο-
δον τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων.

Τὸ διάβημα λοιπὸν τῶν ἀνατολικῶν ἐπισκόπων πρὸς τοὺς δυτικούς ἐπι-
σκόπους ἀπέβλεπεν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν συνένωσιν ἐν τῇ αὐτῇ πίστει τῆς
Νικαίας, τῆς ὁποίας, καθὼς καὶ τῶν ὀμιουσιανῶν, ἐχθρὸς ἦτο ὁ Εὐδόξιος.

Ἐν τοσοῦτῳ, ἡ ἐξουσία τοῦ ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως ἐκτείνε-
ται εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς. Τὰ διάφορα ζητήματα τῶν ἐκκλησιῶν
τούτων ἐξετάζονται καὶ λύνονται ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὃ δὲ ἐπίσκοπος αὐ-
τῆς ὄχι μόνον ἐγκαθιστᾷ τοὺς ἐπισκόπους μεγάλων πόλεων, ἀλλὰ καὶ ἀσκει
δικαστικά δικαιώματα ἐπ' αὐτῶν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐπισκόπου Νικαίας Εὐγενίου, ὁ Εὐδόξιος ἦλθεν
εἰς Νίκαιαν διὰ τὴν ἐγκατάστασιν νέου ἐπισκόπου τῆς ἱστορικῆς ταύτης
πόλεως. Ἀπέθανε πρὸ τῆς ἐκλογῆς. Τὴν εἶδησιν δὲ τοῦ θανάτου τοῦ Εὐδο-
ξίου ἔλαβεν ὁ Οὐάλης διατρίβων ἐν Νικομηδείᾳ (περὶ τὸ 369).

6. ΣΤΑΘΕΡΑ ΕΠΕΚΤΑΣΙΣ ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑΣ

Ἀρειανοὶ ἐπίσκοποι συνελθόντες ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξέλεξαν διάδο-
χον τοῦ Εὐδοξίου τὸν ἐπιβληθέντα ὑπὸ τοῦ Οὐάλεντος ἐπίσκοπον Βερροίας
Δημόφιλον¹. Ὁ ἐπίσκοπος Ἡρακλείας εὗρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀσκήσῃ τὸ
δικαίωμα τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ νέου ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως².
Ἄλλ' ἢ ἐγκαθιδρύσεις αὕτη ἐγένετο ἀφορμὴ ἐπεισοδίων, διότι πολλοὶ τοῦ
παρόντος λαοῦ ἐκραύγασαν «ἀνάξιος»³.

Ἡ μερὶς λοιπὸν τῶν ὀρθοδόξων ἀπεδοκίμασε τὴν τοιαύτην ἐκλογὴν
καὶ προέβη εἰς τὴν ψήφισιν Εὐαγρίου τινός. Ἐχειροτονήθη οὗτος ὑπὸ τοῦ
Εὐσταθίου Ἀντιοχείας, ὃ ὁποῖος ἀνακληθεὶς τῆς ἐξουσίας ὑπὸ τοῦ Ἰοβια-
νοῦ, διέτριβε λάθρᾳ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὅτε ἐπληροφορήθη ταῦτα ὁ
Οὐάλης τὸν μὲν Εὐστάθιον ἐξώρισεν εἰς Βιζύην τῆς Θράκης, διέταξε δὲ τὴν
ἀπαγωγὴν τοῦ Εὐαγρίου «εἰς ἄλλον τόπον»⁴. Πάντες οἱ ναοὶ εἶχον ἀφαι-
ρεθῆ ἀπὸ τῶν ὀρθοδόξων, κατὰ τῶν ὁποίων ὁ διωγμὸς ἀπέβη σκληρότερος.
Ὅγδομήκοντα κληρικοὶ μετέβησαν εἰς Νικομηδείαν διὰ νὰ παραβῶσι τὴν
μῆνιν τοῦ Οὐάλεντος. Ἄλλὰ κατὰ διαταγὴν τούτου, οἱ κληρικοὶ ἐκεῖνοι

1. Κατὰ τὸν Φιλοστόργιον (IX, 8), «μετάγεται Δημόφιλος ἀπὸ Βερροίας ἐν Κων-
σταντινουπόλει, Οὐάλεντος τοῦ βασιλέως συνοδικὴν ὑποκρινομένου ψήφον». Ὁ Vale-
sius διορθώνει «ἐπικρινομένου». Ἡ διορθωσις δὲν φαίνεται ἐπιτυχής. Οἱ ἀρειανοὶ
ἐκλογεῖς (Σωζομένου, Ἐκκλ. ἱστορ., VI, 13) συνεμορφώθησαν μᾶλλον πρὸς τὴν θέ-
λησιν τοῦ Οὐάλεντος.

2. Φιλοστόργιος, IX, 10· «ἐδόκει γὰρ τὸ προνόμιον οὗτος ἔχειν τῆς τοιαύτης
ἱερουργικῆς ἐνεργείας».

3. Φιλοστόργιος, ἐνθ' ἀνωτέρω.

4. Σωκράτους, Ἐκκλ. ἱστορ., IV, 14, 15. Σωζομένου, Ἐκκλ. ἱστορ., VI, 13.

ἐβλήθησαν εἰς πλοῖον διὰ ν' ἀποκθῶσι δῆθεν εἰς ἔξοριαν. Ἐν μέσῳ πελάγει οἱ ναῦται ἔθηκαν πῦρ εἰς τὸ πλοῖον καὶ ἀπεχώρησαν εἰς ἄλλο παρεπόμενον ἀκάτιον. Πάντες οἱ κληρικοί ἐκεῖνοι ἀπώλοντο¹.

Ἐνῶ δὲ οὕτω σκληρῶς ἐδοκιμάζετο ἡ ὀρθόδοξος μερίς, ὁ Δημόφιλος μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἡρακλείας καὶ τινων ἄλλων μετέβη εἰς Κύζικον διὰ νὰ πληρώσῃ τὴν ἐπισκοπικὴν ἔδραν αὐτῆς, ἥτις ἦτο κενὴ ἀπὸ τῆς φυγῆς τοῦ Εὐνομίου. Ἄλλ' οἱ κυζικηνοὶ ἔμενον πιστοὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ ὁμοουσιανοῦ Ἐλευσίου καὶ ὄχι μόνον ἠνάγκασαν τὸν Δημόφιλον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ νὰ ἀναθεματίσωσι τοὺς ἀνομοίους Εὐνόμιον καὶ Ἀέτιον, ἀλλ' ἐπέβαλον καὶ πρὸς χειροτονίαν «ὄν αὐτῶν αἱ ψῆφοι προσέταττον». Ὁ χειροτονηθεὶς ἐτάχθη ἀμέσως ὑπὲρ τοῦ ὁμοουσίου².

Ἡ ἐμμονὴ ἐν τῇ πίστει τῆς Νικαίας ἐν μέσῳ τοιούτων διωγμῶν προκολεῖ ὄντως τὸν θανμασμόν. Ὁ θρίαμβος τῆς ὀρθοδοξίας καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἦτο ἤδη ἐγγύς. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Οὐάλεντος, ἐγκαινίζεται νέα ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ ὑπὸ τοῦ Γρατιανοῦ καὶ τοῦ Θεοδοσίου. Ἡ καταδίκη τοῦ ἀρειανισμοῦ εἶναι ὀριστικὴ καὶ ἀνέκκλητος. Οἱ ὀρθόδοξοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχον τὴν ἀνάγκην παρουσίας ποιμένου ἱκανοῦ νὰ ἀναστήσῃ καὶ νὰ στηρίξῃ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν. Πάντες ἐστράφησαν πρὸς Γρηγόριον τὸν θεολόγον. Μετὰ τὸν θάνατον τῶν γονέων του (375) ὁ Γρηγόριος ἐλεύθερος νὰ ἀκολουθήσῃ τὰς ἀσκητικὰς του κλίσεις, εἶχεν ἀποσυρθῆ εἰς τὴν μονὴν τῆς ἁγίας Θεόκλης ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας. Ἐκεῖ ἤλθον εἰς ἀναζήτησίν του.

7. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

Τὸ κεφαλαῖωδες ἱστορικὸν γεγονός, ὅπερ ἴσχυσεν ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν λύτρωσιν τῆς ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τῶν ἀρειανῶν ἦτο ἡ ἐμφάνισις ἐν αὐτῇ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

Ὁ Γρηγόριος εἶχε χειροτονηθῆ βιαίως καὶ παρὰ τὴν θέλησίν του ἐπισκοπὸς Σασίμων ὑπὸ τοῦ Βασιλείου, ἀλλ' οὐδέποτε ἀνέλαβε τὴν διαποιμάνσιν τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης. Περίωρισθη νὰ βοηθῇ τὸν γηραιὸν πατέρα του, ἐπίσκοπον Ναζιανζοῦ, μετὰ τὸν θάνατον τούτου νὰ διοικήσῃ προσωρινῶς

1. Τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τῶν ὀγδοήκοντα κληρικῶν περιγράφουσι καὶ οἱ τρεῖς ἱστορικοὶ, Σωκράτης (IV, 16), Σαζόμενος (VI, 14) καὶ Θεοδώρητος (IV, 24). Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (Λόγος ΚΕ', Γ'. Migne, 35, 1212) ὁμιλεῖ περὶ πυρπολήσεως πλοίου μεθ' ἐνὸς πρεσβυτέρου. Ἐντεῦθεν ἡμφεσβήτησάν τινες τὴν ἀκρίβειαν τῆς περιγραφῆς τῶν τριῶν ἱστορικῶν. Εἰς τὸν αὐτὸν ὁμοῦ λόγον (στ. 1209) ὁ Γρηγόριος εἶπε: «Τίς ἂν τὰ τότε κακὰ πρὸς ἀξίαν ἐκτρααφθῆσαι;... τοὺς θανάτους...». Πρῶτος δὲ ἐν τῷ «συντακτηρίῳ» του λόγῳ εἶπε: «Τί δεινὸν πεπόνθαμεν;... Οὐ πρεσβυτέρων ἐμπερημονὺς θαλαττίους;» (Λόγος ΜΒ' Συντακτήριος, ΚΓ').

2. Φιλοστόργιου, Ἐκκλ. ἱστορ., IX, 13.

τὴν χηρεύσασαν ἐπισκοπὴν καὶ ἀκολούθως ν' ἀποσυρθῆ εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Θέκλης ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας. Ὅτε ὁ Γρατιανὸς ἔδειξε σαφῶς τὴν εὐνοίαν αὐτοῦ πρὸς τοὺς ὁπαδοὺς τῆς Νικαίας, οἱ ὀλίγοι ὀρθόδοξοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνεθάρρουν καὶ ἀνεξήτησαν τὸν πνευματικὸν ἡγέτην, τὸν ἱκανὸν ν' ἀναστήσῃ τὴν ἀγωνιώσαν ὀρθοδοξίαν. Τὰ βλέμματα πάντων ἐστράφησαν πρὸς τὸν ἐρημίτην τῆς Σελευκείας.

Ἄλλὰ τὸ ζήτημα τῆς προσκλήσεως τοῦ Γρηγορίου εἰς Κωνσταντινούπολιν προκαλεῖ πολλὰς συζητήσεις. Οἱ κανόνες οἱ ἀπαγορευόντες τὴν μετάθεσιν ἐπισκόπου εἶχον περιπέσει εἰς ἀχρησίαν. Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ὁ Γρηγόριος ἐθεώρει ἑαυτὸν ἐλεύθερον τῶν κανόνων τούτων, καθ' ὅσον οὐδέποτε ἀνέλαβε τὴν ἐπισκοπὴν Σασίμων¹. Οἱ λαβόντες τὴν πρωτοβουλίαν ἐκείνην προφανῶς δὲν ἐνήργησαν αὐτοβούλως. Ὁ ἴδιος ὁ Γρηγόριος ἔγραψεν, ὅτι ἔπεμψεν αὐτὸν ἢ χάρις τοῦ πνεύματος

«Πολλῶν καλούντων ποιμένων καὶ θρημάτων

Λαοῦ βοηθὸς καὶ λόγου συλλήπτορας»

ἵνα δροσίση τὰς ψυχὰς τούτων διὰ τοῦ λόγου². Ἐβεβαίωσεν ἐπίσης, ὅτι «σύλλογοί τε ποιμένων» καὶ ὀλιγάριθμοι ὀρθόδοξοι³ ἔβιασαν αὐτὸν νὰ δεχθῆ τὴν ἀποστολήν, συγκατανεύοντος τοῦ Βασιλείου⁴ καὶ πρωτοστατούντος τοῦ Μελετίου. Ἄλλως ὁ Γρηγόριος ἐνεθρονίσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας. Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ εἰκάσωμεν τὴν δραστηριότητα τὴν ἀναπτυχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Μελετίου μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του ἐκ τῆς ἔξορίας (378). Εἰς τὸ σχέδιον τοῦ Μελετίου ἀσφαλῶς κατεῖχε τὴν πρώτην θέσιν ἡ ἀνόρθωσις τῆς ὀρθοδοξίας ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἡ μεγάλη ὑπόθεσις αὕτη διέφερε πάσας τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς καὶ δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ διασκεφθῆ ἐπ' αὐτῆς ἡ μεγάλη σύνοδος ἢ συναθροισθεῖσα ἐν Ἀντιοχείᾳ ὑπὸ τοῦ Μελετίου (379). Τὴν σύνοδον ταύτην πιθανώτατα ὑπονοεῖ ὁ Γρηγόριος, γράφων ὅτι «σύλλογοι ποιμένων» ἐκάλεσαν αὐτόν.

1. Περὶ ἑαυτοῦ. Migne, 37, 1156. «ὧν (νόμων) πλείστον ἤμεν καὶ σαφῶς ἐλεύθεροι».

2. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Περὶ ἑαυτοῦ, 595. Migne, 37, 1070.

3. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, αὐτ., 81—82. Migne, 37, 1172.

4. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Λόγος 43, Β'. Migne 36, 497: «... οὐδ' ἀπὸ γνώμης ἐκείνῳ τῷ γενναίῳ τῆς ἀληθείας ἀγωνιστῆ». Κατὰ τὸν P. Batiffol (Le siècle apostolique, σ. 112—113), ἡ ἀποστολή αὕτη ὠφείλετο εἰς τὸν Μελέτιον, τῇ συγκαταθέσει τοῦ Βασιλείου μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του. Εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ Γρηγορίου ὁ G. Bardy καὶ ὁ J. R. Palanque, (ἐν Fliche—Martin, ἐνθ' ἀνωτέρω, III, 282 σημ. 1) δὲν βλέπουσι τὴν ἀπεγνωσμένην προσπάθειαν τῆς διασώσεως τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἀλλὰ τὴν παράβασιν «τοῦ γράμματος τοῦ κανονικοῦ δικαίου!» Δικαιότερος καὶ μᾶλλον ἀμερόληπτος εἶναι ὁ L. Duchesne (ἐνθ' ἀνωτ., II, 432) γράφων προσαφῶς, ὅτι ὁ Γρηγόριος ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκ τῆς ἐρήμου καὶ οὐχὶ ἐξ ἄλλης ἐπισκοπῆς.

Οἱ «σύλλογοι» δὲ οὗτοι ἀπετέλεσαν καὶ τὴν δευτέραν οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἣ ὁποία ἐξέλεξεν ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως τὸν Γρηγόριον. Κατὰ ταῦτα, διέτριβεν οὗτος εἰσέτι ἐν Σελευκείᾳ ὅτε ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου καὶ ἔγραψε πρὸς τὸν Γρηγόριον Νύσσης, ὅτι ἡ ἀσθένεια τοῦ σώματος δὲν ἐπέτρεψε νὰ μεταβῇ καὶ νὰ περιπτυχθῇ «τὴν ἁγίαν κόνιν» τοῦ μεγάλου ἱεράρχου¹. Ὁ Γρηγόριος εὗρίσκετο ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸ τῆς Πεντηκοστῆς τοῦ 379². Ἀληθῶς, ἀπητειτο θάρρος μέγα, εὐαγγελικὴ ἀταπάρνησις καὶ πίστις μεταθέτουσα ὄρη διὰ τὸ ἀναλαμβάνομενον ἔργον. Εἰς τὴν χαώδη καὶ ἐξαιρετικῶς ἐπικίνδυνον κατάστασιν, εἰς ἣν εἶχε περιπέσει ἡ ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Γρηγόριος μόνος ἐγνώρισε νὰ ἐμπνεύσῃ νέον πνεῦμα ζωῆς³. Αἱ ἀπαρχαὶ τῆς ἀποστολῆς ἦσαν ἐξαιρετῶς ἀποθαρουντικά. Οἱ ναοὶ πάντες κατείχοντο ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν, ὁ δὲ Γρηγόριος εὔρεν ἄσυλον εἰς οἶκόν τινα, διασκευασθέντα εἰς εὐκτήριον διὰ τὰς συνάξεις τῶν ὀλιγαρίθμων ὀρθοδόξων. Ἄλλ' εἰς τὸ ταπεινὸν ἐκεῖνο περιβάλλον

«Θεῖος δ' αὖθις ἤστραπτε λόγος»⁴.

Τὰ πλήθη ἤρχισαν πυκνούμενα, ἡ ἀλήθεια τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἀνέκτησε τὴν αἴγλην τῆς καὶ ἡ ἀπροσμάχητος ρητορικὴ δύναμις τοῦ Γρηγορίου ἀνίστα εἰς τὰς καρδίας πάντων τὸν ἀληθῆ Λόγον τοῦ Θεοῦ, αἰώνιον λυτρωτὴν καὶ σωτῆρα. Ὁ Γρηγόριος ἠδύνατο νὰ καυχηθῇ, ὅτι ὁ ταπεινὸς ἐκεῖνος οἶκος

«Ἦγαγεν ἐς κορυφὴν οὕρεος ἀκροτάτην»

τὸν λόγον, μεταβληθεὶς εἰς ναὸν τιμιώτατον, ἔργον τῆς «ἀριστοπόνου» παλάμης του καὶ δικαίως ὀνομασθεὶς «Ἀναστασία» ἀφοῦ ἐν αὐτῇ ἀνέστη ἡ πίστις τῆς Νικαίας⁵. Τὸ πολύμοχθον ἔργον τοῦ Γρηγορίου εἶχε διαφόρους φάσεις. Ὁ ἀγὼν δὲν διεξήγετο μόνον σκληρῶς κατὰ τῶν αἰρετικῶν ὁ Γρηγόριος ἐπάλασε καὶ πρὸς τοὺς ὀμοδόξους καὶ πρὸς τὰ πολλαπλᾶ τούτων ἑλατώματα. Ἡ «ἀδελφικὴ φυγομαχία» τῶν ὀμοδόξων, καθὼς τὴν χαρακτηρίζει ὁ Γρηγόριος, προήρχετο ἐκ τῶν ἰδεῶν τοῦ Ἀπολλιναρίου, αἵτινες διεσπείροντο καὶ εὗρισκον ἀπήχησιν εἰς τοὺς «κακοὺς φιλοχρίστους». Ἐξ ἐτέρου τὸ σχίσμα τῆς Ἀντιοχείας δὲν εἶχεν ἀφήσει ἀνεπηρεάστους τοὺς ὀμοδόξους τῆς Κωνσταν-

1. Ἐπιστολὴ 76. Migne, 37, 140. Πρβλ. P. Gallay, La vie de saint Grégoire de Nazianze. Lyon - Paris, 1943, σ. 136, σημ. 2.

2. Τὸ Πάσχα συνέπιπτε τῷ 379, τὴν 21 Ἀπριλίου.

3. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Λόγος 26, IB'. Migne, 35, 1252.

4. Περὶ ἑαυτοῦ, 1111. Migne, 37, 1105.

5. Αὐτόθι, 4—5. Migne, 37, 1254. Ὁ Θεοφάνης (Χρονογραφία, I, 96, ἐκδ. Βόννης) νομίζει τὸν εὐκτήριον ἀφιερωμένον εἰς Ἀναστασίαν τὴν μάρτυρα. Καὶ πολλοὶ τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν, κατὰ προφανῆ παρανόησιν, ὀνομάζουσι τὸν εὐκτήριον, ναὸν τῆς ἁγίας Ἀναστασίας. Ὁ Σωξόμενος (VII, 5) δίδει τὴν ἀκριβῆ αἰτίαν τῆς ὀνομασίας, προστιθέμενος καὶ φήμην τινὰ περὶ «ἀναστάσεως» γυναικὸς τινος ἐγγύου, καταπεσοῦσης ἐκ τοῦ ὑπερώου τοῦ κτιρίου.

τινούπόλεως, ἐξ ὧν ἄλλοι εἶχον ταχθῆ ὑπὲρ τῆς μιᾶς καὶ ἄλλοι ὑπὲρ τῆς ἀντιθέτου μερίδος. Ἦσαν ἐχθροὶ «ὑπὲρ ἀνθρώπων», καθὼς γράφει ὁ Γρηγόριος, καὶ ὑπὲρ «ἀλλοτριῶν θρόνων»¹. Ἔνεκα δὲ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν μερίδων τούτων, ὁ Γρηγόριος ἐκαλεῖτο νὰ ἐκλέξη μεταξὺ Παύλου καὶ Ἀπολλῶ². Ἡ δξύτης τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἐξηγεῖ καὶ τὰς ἐκφράσεις περὶ ξένων θρόνων. Ἄλλως ὁ θαυμασμός τοῦ Γρηγορίου διὰ τὸν Μελέτιον εἶχεν ἐκδηλωθῆ ἐπανειλημμένως καὶ ἦτο γνωστός³. Ἡ θερμὴ προσπάθεια ὑπὲρ τῆς εἰρηνεύσεως τῶν ἐκκλησιῶν εἶχεν ἀνάγκην πνεύματος αἰσιοδόξου· ἡ πραγματικότης ὅμως ἦτο διάφορος καθὼς ἀπεδείχθη ἐκ τοῦ πραξικοπήματος Μαξίμου τοῦ Κυνικοῦ. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ στάσις τῆς Ρώμης καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας εἶναι λίαν σκοτεινὴ. Ὁ Γρηγόριος, φίλος τοῦ Μελετίου, δὲν ἠδύνατο νὰ εὔρη χάριν οὔτε ἐν Ρώμῃ, οὔτε ἐν Αὔγυπτο. Ὁ μὲν ἐπίσκοπος Ρώμης προέβαλλε τὸ γράμμα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου διὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Γρηγορίου ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ δὲ Ἀλεξανδρείας Πέτρος ἐνέχεται προφανῶς εἰς τὴν ἀθλίαν καὶ ἀσύγγνωστον πρᾶξιν τῆς χειροτονίας Μαξίμου τοῦ κυνικοῦ. Ρώμη καὶ Ἀλεξάνδρεια συνεργάζονται καὶ ἴστανται ἀντιμέτωποι πρὸς τὴν ἱεραρχίαν τῆς Ἀνατολῆς. Αἰγύπτιοι ἐπίσκοποι, ἀκολουθούμενοι καὶ ὑπὸ συρφετοῦ αἰγυπτίων ναυτῶν, ἐπέδραμον εἰς Κωνσταντινούπολιν, κατῶρθωσαν νὰ εἰσέλθωσι νύκτωρ εἰς τὴν Ἀναστασίαν καὶ νὰ χειροτονήσωσιν ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως τὸν Μάξιμον. Ὁ Γρηγόριος εἶχε δεινῶς ἀπατηθῆ εἰς τὴν κρίσιν του περὶ τοῦ αἰγυπτίου τούτου καὶ εἶχε δώσει εἰς αὐτὸν τὴν ἐμπιστοσύνην του. Ἀθλητῆς τῆς ὀρθοδοξίας, ὑπελάμβανε σύμμαχον τὴν Ἀλεξάνδρειαν εἰς τὸν ἀγῶνά του, μὴ διανοηθεὶς, ὅτι αὕτη θὰ ἐπεχείρει νὰ ἐπιβάλῃ τὸν ἀνθρώπον της εἰς τὴν «βασιλείον ἐπισκοπήν». Ἐπὶ πλέον ἐμφανίζεται καὶ ὁ ἐπίσκοπος Μεδιολάνων Ἀμβρόσιος ὡς ἐκπρόσωπος τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἰταλίας, ὁ ὁποῖος, μονομερῶς κρίνων, ἀναγνωρίζει τὴν χειροτονίαν τοῦ Μαξίμου. Ὡστε ὁ Γρηγόριος δὲν εἶχεν ἐχθρὸς ἀμειλίχτους μόνους τοὺς ἀρειανούς. Καὶ παρὰ τοῖς ὁμοδόξοις δὲν εὔρισκε χάριν. Ἐπέισθη δὲ νὰ μὴ καταλίπῃ τὴν ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως, ἵνα μὴ μετ' αὐτοῦ ἀναχωρήσῃ καὶ ἡ Τριὰς, καθὼς ἔλεγον.

Ἐν τέλει οἱ σκληροὶ ἀγῶνες τοῦ Γρηγορίου ἐδικαιώθησαν. Ὁ ναὸς τῆς Ἀναστασίας ἦτο ἤδη πολὺ μικρὸς διὰ νὰ περιλάβῃ τὰ συρρέοντα πλήθη.

1. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Λόγος 22, Εἰρηνικός Β', Π'. Migne, 35, 1145. Ὁ F. Cavallera (ἐνθ' ἀν., σ. 238) νομίζει, ὅτι ταῦτα δὲν ἀναφέρονται εἰς τὸ σχίσμα τῆς Ἀντιοχείας. Πρβλ. P. Gallay, ἐνθ' ἀν., σ. 140.

2. Περὶ ἑαυτοῦ, 679—680. Migne, 37, 1076.

3. Περὶ ἑαυτοῦ, 1514—1525. Migne, 37, 1134.

«Ὁς πόλλ' ἀνέτη πνεύματος θείου χάριν

(εἰ καὶ ἔστη τι μικρὸν ἐκλάπη χρόν)

Ἀγῶσι λαμπροῖς τὴν χάριν ἀποξέων».

Ἐν τούτοις, ὁ Θεοδόσιος ἐν Θεσσαλονίκη (27 Φεβρουαρίου 380), διεδήλωσε τὴν ὀρθόδοξον αὐτοῦ πίστιν. Τὸ διάγγελμά του ἀπηύθυνε πρὸς τὸν λαὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως· «*συνεῖδε γὰρ ἐνθένδε, ὡς ἀπὸ τινος ἀκροπόλεως τῆς πάσης ὑπηκόου, καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσι δὴλην ἔσεσθαι ἐν τάχει τὴν γραφήν*»¹. Δύο δὲ ἡμέρας μετὰ τὴν εἴσοδον τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (24 Νοεμβρίου 380) οἱ ναοὶ ἀφηρέθησαν ἀπὸ τῶν ἀρειανῶν καὶ ἀπεδόθησαν εἰς τοὺς ὀρθοδόξους. Ὁ Δημόφιλος μὴ θέλων νὰ δεχθῆ τὴν πίστιν τῆς Νικαίας, ἀπῆλθε τῆς πόλεως, ὁ δὲ Θεοδόσιος εἰσῆγεν ἐπισήμως τὸν Γρηγόριον εἰς τὸν καθεδρικὸν ναόν², ἵνα συνεχίσῃ ἐν αὐτῷ τὸ ἀποστολικὸν του ἔργον. Ὁ λαὸς ἔσχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐλευφημήσῃ τὸν Γρηγόριον ὡς ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' οὗτος ὑπέδειξεν, ὅτι ἡ ὥρα ἐκεῖνη ἦτο καιρὸς προσευχῆς μόνον.

Οὕτω ἡ ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως εἰσῆρχετο εἰς τὴν τελικὴν φάσιν τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ὀρθοδοξίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ρυθμίσεως τῆς κανονικῆς θέσεως αὐτῆς ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱεραρχίᾳ, γενομένης ὑπὸ τῆς συγκληθείσης οἰκουμενικῆς Συνόδου.

*
**

Ἀπὸ τῆς πρώτης οἰκουμενικῆς Συνόδου οἱ συνεχεῖς ἀγῶνες πρὸς ἐπικράτησιν τῆς ὀρισθείσης πίστεως καὶ αἱ προσπάθειαι διὰ τὴν λύσιν τοῦ Χριστολογικοῦ προβλήματος, εἶχον δημιουργήσει νέας αἵρετικὰς θεωρίας. Ἐπειτα, ἡ πικρὰ πείρα ἐκ τε τοῦ σχίσματος τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν κατευθύνσεων τῆς Ρώμης καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας, ᾧδήγει σταθερῶς εἰς τὴν καθιέρωσιν τῶν νέων ἐκκλησιαστικῶν συνθηκῶν, τῶν προελθουσῶν ἐκ τῆς ἰδρύσεως τῆς νέας πρωτεύουσῆς τοῦ κράτους. Ἐκ τῶν πρώτων προσῆλθεν εἰς τὴν Σύνοδον ὁ Μελέτιος, ἡγούμενος ἑβδομήκοντα ἐπισκόπων τῆς διοικήσεως τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ νέος ἐπίσκοπος τῆς ἐν Καισαρείᾳ Καππαδοκίας Ἑλλάδιος ἔφθασε μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν τοῦ Μ. Βασιλείου· ἠκολούθησαν οἱ φίλοι τῶν ἐπίσκοπος Ἰκονίου Ἀμφιλόχιος καὶ Ὀπιμιος τῆς ἐν Πισσιδίᾳ Ἀντιοχείας, ὁ Ἱεροσολύμων Κύριλλος μετὰ τῶν ἐπισκόπων

1. Σωζομένου, Ἐκκλ. ἱστορ. VII, 4.

2. Αἱ γνώμαι τῶν ἱστορικῶν δὲν συμφωνοῦσιν, ἐὰν πρόκειται περὶ τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἢ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας. Ὁ ναὸς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων εἶχεν εἰδικὸν σκοπὸν· προωρίζετο διὰ νὰ περιλάβῃ τοὺς τάφους βασιλέων καὶ πατριαρχῶν. Καθεδρικὸς ναὸς τῶν ἐπισκόπων Κωνσταντινουπόλεως ἦτο κατ' ἀρχὰς ὁ τῆς Εἰρήνης. Εἰς αὐτὸν ἐκλείσθη ὁ Ἀλέξανδρος διὰ νὰ προσευχηθῆ ὑπὲρ τῆς διασώσεως τῆς ὀρθοδοξίας (Σωκράτους, I, 37). Ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ ἐχειροτονήθη καὶ ὁ Παῦλος ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως (Αὐτόθι, II, 6). Μετὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς Σοφίας, τελεσθέντα ὑπὸ τοῦ Εὐδόξιου, καθὼς ἐλέχθη ἀνωτέρω, ὁ ναὸς οὗτος ἀπέβη καθεδρικὸς. Κατ' ἀκολουθίαν, ἢ εἰς τὸν ναὸν τούτον εἴσοδος τοῦ Γρηγορίου εἶχε σημασίαν. A. Puech, Histoire de la littérature Grecque chrétienne, III, 333.

τῆς Παλαιστίνης καὶ ἐν τῇ περὶ τοὺς πενήκοντα ἐπισκόπους τῆς μεσημβρινῆς Μ. Ἀσίας, Λυκίας, Παμφυλίας, Πισιδίας, Λυκαονίας. Οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ τοῦ ἀνατολικοῦ Ἰλλυρικοῦ προσῆλθον ἀργότερον. Ὁ Παυλῖνος ἠγνοήθη, δὲν προσῆλθον δὲ καὶ οἱ κοινωνοῦντες μετ' αὐτοῦ Διόδωρος Τύρου καὶ Ἐπιφάνιος Κωνσταντίας¹.

Ἐκ τῶν πρώτων ἔργων τῶν ἐπισκόπων ἦτο ἡ ἀνάδειξις ὀρθοδόξου ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Θεοδόσιος ματαίως εἶχε πειραθῆ νὰ ἐπαναγάγῃ τὸν Δημόφιλον εἰς τὴν ὀρθὴν πίστιν². Ματαία θὰ ἦτο καὶ ἡ ἀπόπειρα παρὰ τοῖς Μακεδονianoῖς. Αἱ διαθέσεις τοῦ Θεοδοσίου καὶ τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦσαν γνωσταί. Τὸ ἔργον τοῦ Γρηγορίου ἐν Κωνσταντινουπόλει ἦτο ἔργον ἀπαραιμίλλου πίστεως, δυνάμεως καὶ γνησίας θεολογικῆς σκέψεως. Ὁ κερδίσας τὰ πλήθη ἐν τῇ πίστει τῆς Νικαίας ἦτο καὶ ὁ ἐνδεδειγμένος ποιμὴν αὐτῶν. Ὁ Γρηγόριος οὐδέποτε εἶχεν ἀναγνωρίσει ἑαυτὸν ἐπίσκοπον Σασίμων³ καὶ οὐδέποτε κατέλαβε τὴν ἔδραν αὐτήν. Ἐπ' ὀλίγον διώκησε τὴν χηρεύουσαν ἕνεκα τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς του ἐπισκοπὴν Ναζιανζοῦ καὶ ἀκολούθως ἀπεχώρησεν εἰς τὸν παρθενῶνα τῆς Θέκλης, ὁπόθεν ἐκλήθη εἰς Κωνσταντινουπόλιν.

Ἐδέχθη νὰ ἀνορθώσῃ τὴν ἐκκλησίαν αὐτήν ἐκ τῶν ἐρειπίων της. Οὔτε ὡς φιλόδοξος, οὔτε ὡς πειρατὴς ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὁ ἀφοσιωθείς εἰς τὴν σωτηρίαν πλοίου κινδυνεύοντος νὰ ναυαγήσῃ, ἢ ὁ φέρων βοήθειαν εἰς οἰκίαν πυρπολουμένην. Δὲν ἐβουλεύετο κακῶς περὶ τῶν μεγίστων ζητημάτων τῆς Ἐκκλησίας⁴. Ἐπίσκοπος ἤδη Κωνσταντινουπόλεως ὁ Γρηγόριος, προεδρεύει τῆς δευτέρας οἰκουμενικῆς Συνόδου. Γνωρίζει, ὅτι προῖσταται ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας ἡ ἱστορικὴ σημασία εἶναι ἐξαιρετος. Θεωρεῖ

1. Διεσώθησαν τέσσαρες κατάλογοι τῶν συνέδρων τῆς δευτέρας οἰκουμενικῆς Συνόδου ὁ ἑλληνικὸς (C. H. Turner, Canons attributed to the council of Constantinople A. D. 381 together with the names of the bishops, from two Patmos mss. ροβ' ρογ', ἐν The Journal of theological Studies, XV (1913—1914), σ. 168—170) ὁ λατινικὸς (Mansi, III, 568) εἰς συριακὸς (Schulthess, Syrische kanones, ἐν τοῖς Abhandlungen τῆς Γοτίγγης, 1908, σ. 113—116) καὶ ἕτερος συριακὸς, παρεμβλήθεις εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ μονοφυσίτου Μιχαὴλ τοῦ Σύρου (J.—B. Chabot, Chronique de Michel le Syrien (1166—1199), I. VIII - IX).

2. Σωκράτης, V, 7. Σωζόμενος, VII, 5.

3. Ὁ P. Gallay (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 120) προσπαθῶν νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀτυχῆ πρᾶξιν τοῦ μ. Βασιλείου, νομίζει ὅτι ἡ χειροτονία ἐκέλη ἀπέβη ἀργότερον ἐπ' ἀγαθῶ, διότι ἐάν ὁ Γρηγόριος δὲν ἦτο ἐπίσκοπος, οὐδεὶς θὰ ἐσκέπτετο αὐτόν. Ἡ ἐπιτυχία ὅμως τοῦ Γρηγορίου οὐδόλως ὠφέλιμο εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν του ιδιότητα, ἀλλ' εἰς τὴν ἐξαιρετον θεολογικὴν του μόρφωσιν καὶ τὴν ἀπαράμιλλον δύναμιν τοῦ λόγου του.

4. Ἐπιστ. 183. Migne, 37, 300: «Οὐχ οὕτως ἤμην ἄθλιος, οὐδὲ τῶν θείων διατάξεων ἀμαθής... Τί γάρ μοι τῶν πολλῶν πόνων ὄφελος, καὶ τῶν μεγάλων ἐλπίδων, περὶ τῶν μεγίστων βουλευσαμένῳ κακῶς;»

ταύτην ὡς τὸν ἕτερον λαμπτήρα τῆς ὅλης οἰκουμένης, τὸν προλάμποντα ἐν τῷ νέφ τῶν Ἀνατολῶν κρατεῖ¹. Γνωρίζει ταυτοχρόνως ἐκ τῆς πορείας τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, ὅτι ριζικὴ διαφορὰ σκέψεως ὑπάρχει μεταξύ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως². Καὶ τὸ χάσμα τοῦτο θέλει νὰ γεφυρώσῃ διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας. Χάριν τῆς ἐνότητος ταύτης δὲν ἐδίστασε νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ τοῦ Παυλίνου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μελετίου. Ματαίαια προσπάθεια. Διότι οἱ ἐπίσκοποι τοῦ Ἰλλυρικοῦ μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Θεσσαλονίκης Ἀχολίου κληθέντες αἰφνιδίως εἰς τὴν Σύνοδον, προσῆλθον ἔχοντες ἰδιαιτέρας ὁδηγίας τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης Δαμάσου. Αἱ ὁδηγίαι αὗται ἐστρέφοντο κατὰ τοῦ Γρηγορίου, τοῦ ὁποίου ἡ ἐκλογή κακῶς ὑπελαμβάνετο μετάθεσις³. Ὁ Δάμασος ἐπανελάμβανεν ὅ,τι καὶ ἄλλοτε εἶχε γράψῃ κατὰ τοῦ Μελετίου⁴, οἱ δὲ ἐπίσκοποι τοῦ Ἰλλυρικοῦ προσῆλθον «φυσῶντες ἐσπέριόν τε καὶ τραχύ»⁵ κατὰ τοῦ Γρηγορίου. Διὰ μίαν ἔτι φορὰν ἡ Ρώμη ἐξώθει τὰς ἀνατολικὰς ἐκκλησίας εἰς τὸ χάος, ἀφοῦ εἶχε κωφεύσει εἰς τὰς ἐπικλήσεις τοῦ Βασιλείου⁶. Ὑπεκρίνετο ὅτι ἠγγόει τὸ ἀπαράμιλλον ἔργον τοῦ Γρηγορίου ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας καὶ «στρέφουσα» νόμους ἀπὸ πολλοῦ ἤδη νεκρούς, κατελόγιζε τὴν εὐθύνην εἰς τοὺς δεχθέντας τὴν δῆθεν μετάθεσιν τοῦ Γρηγορίου. Τὴν δραματικότητα τῶν γεγονότων δημιουργεῖ ἡ «λύσσα φιλαρχίας καὶ μοναρχίας» ἡ χαρακτηρίζουσα τοὺς διαφορομένους ὑπὲρ τῶν ἰδίων συμφερόντων ἢ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας⁷. Ἡ εἰρηνικὴ προσπάθεια τοῦ Γρηγορίου ἐβλήθη ἐκατέρωθεν. Οἱ ἐπίσκοποι τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἐζήτουν τὴν εφαρμογὴν τῶν δῆθεν κανόνων οὐχὶ ἐξ ἔχθρας πρὸς τὸν Γρηγόριον, καθὼς ἔλεγον, ἀλλὰ διὰ νὰ ταπεινώσουν τοὺς «ἐνθρονιστάς του»⁸. Οἱ δὲ «ἐνθρονισταὶ» συνεταράχθησαν ἐκ τῆς προταθείσης ἀναγνωρίσεως τοῦ Παυλίνου. Ὁ ἐπεγευθεὶς σάλος ἦτο δεινός, ὃ δὲ Γρηγόριος ἔδωκε τὴν διέξοδον, ἀποχαιρετήσας τὸν «τύφον πρόεδρον» καὶ τὴν ἔδραν του.

8. ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΗΣ ΕΚΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ

Καὶ ἡ μὲν Σύνοδος «μηδὲν αἰδεσθεῖσα τῶν τοῦ ἀνδρὸς πλεονεκτημάτων»⁹ ἐδέχθη τὴν παραίτησιν. Ἦρχισε δ' εὐθύς ἡ κίνησις διὰ τὴν ἐκλογὴν

1. Περὶ ἑαυτοῦ, Migne, 37, 1063.

2. Αὐτόθι, Migne, 37, 1633.

«Ἔβρον γὰρ εἶστιν, ὡς ὄρω, νῦν ἡ Δύσις».

3. Damasi, Epistola V. Migne, ser. lat., 13, 368—369.

4. Πρβλ. καὶ Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. ἱστορ., V, 15.

5. Περὶ ἑαυτοῦ, 1800. Migne, 37, 1143.

6. F. Cavallera, ἔνθ' ἀν., σ. 246.

7. Ἐπιστ. 87. Migne, 37, 160—1.

8. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Ἐπη ἱστορικά. Migne, 37, 1156.

9. Σωζόμενος, VII, 7.

διαδόχου. Ἐζητεῖτο ὁ ἄριστος διὰ τὴν ἀρχιερωσύνην «τῆς μεγίστης καὶ βασιλευούσης πόλεως»¹. Ἄλλ' οἱ ἱκανοὶ ν' ἀναμετρηθῶσι πρὸς Γρηγόριον τὸν Θεολόγον δὲν εἶνε εὐρήματα πρόχειρα. Ἡ ἀσυμφωνία τῶν ἐπισκόπων ἐπετείνετο ἐπειδὴ ἕκαστος τούτων εἶχε καὶ τὸν «ἐπιτήδειον» αὐτοῦ. Ἡ ἐμφάνισις τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ Νεκταρίου, ἀβαπτίστου ἔτι, ἦτο τόσον ἀπροσδόκητος, ὥστε ἐπεζήτησαν ν' ἀποδώσωσι τὴν ἐκλογὴν του εἰς «θείαν ροπήν» καὶ εἰς χρηματισμὸν τοῦ Θεοδοσίου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ²! Ἡ αὐτὴ ἐπέβαλε τὸν ἀνθρώπιν τῆς, παραμερίασα τοὺς «ἐπιτηδέιους» τῶν ἐπισκόπων.

Καὶ ἡ ἐγκαθίδρυσις τοῦ Νεκταρίου εἰς τὴν «βασιλείον ἐπισκοπήν» ἔχει χαρακτηριστικὰ οἰκουμενικόν. Ἀπὸ κοινοῦ Σύνοδος οἰκουμενικὴ προβαίνει εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν χειροτονίαν ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου, παντὸς τοῦ κλήρου καὶ τῆ συμμετοχῆ πάσης τῆς πόλεως³. Ἡ τοιαύτη ἐπισημότης τῆς ἐγκαθιδρύσεως τονίζεται ἰδιαιτέρως εἰς τὸ πρὸς τὸν Δάμασον γράμμα τῆς Συνόδου, συνελθοῦσης καὶ πάλιν τῷ 832. Ἀντιθέτως, περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Φλαβιανοῦ, τοῦ διαδεχθέντος τὸν Μελέτιον, ἔγραψεν ἀπλῶς, ὅτι ἐξελέγη ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας καὶ τῆς ἀνατολικῆς διοικήσεως, τὴν δὲ χειροτονίαν ταύτην ἐδέχθη «καὶ τὸ τῆς συνόδου κοινόν», ἡ σύνοδος δηλονότι ἢ συνελθοῦσα τῷ 382 ἐνέκρινε παμψηφεί τὰ γενόμενα⁴. Περὶ δὲ τοῦ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, ὅτι ἀπλῶς ἀνεγνωρίσθη οὗτος, τοῦ ὁποίου πρὸ πολλοῦ εἶχε γίνοι ἡ ἐκλογὴ ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας. Παρὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς χειροτονίας τοῦ Κυνικοῦ ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς Λύσεως, ἡ Σύνοδος, προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ Νεκταρίου, ἐξηκολούθησε τὰς ἐργασίας τῆς. Ἐκ τοῦ γράμματος αὐτῆς πρὸς τὸν Θεοδόσιον γνωρίζομεν, ὅτι α) ἀνενώσσε τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν· β) ἐξεφώνησε «συντόμους ὄρους», κυρώσασα τὴν πίστιν τῆς Νικαίας καὶ ἀναθεματίσασα τὰς κατ' αὐτῆς «ἐκφρείσας αἱρέσεις»· γ) ὥρισε κανόνας διὰ τὴν εὐταξίαν τῶν Ἐκκλησιῶν⁵.

Δὲν γνωρίζομεν ἂν οἱ «σύντομοι ὄροι» ἀφεώρων εἰς τὸν πρῶτον κανόνα τῆς Συνόδου, τὸν κυροῦντα τὴν πίστιν τῆς Νικαίας καὶ καταδικάζοντα τὰς νέας αἱρέσεις, ἢ εἰς τὸν «τόμον» τὸν ἀποσταλέντα εἰς τοὺς δυτικοὺς ἐπισκόπους καὶ ἀποτελέσαντα ὁμολογίαν «πλατυτέρας πίστεως». Ἡ ἐπικύρω-

1. Σωζόμενος, VII, 7.

2. Σωκράτης, V, 8. Σωζόμενος, VII, 8.

3. Θεοδώρητος, V, 9.

4. Τὴν φράσιν ἀπαντῶμεν καὶ παρὰ Γελασίῳ (Σύνταγμα, II, 25) «ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῆς συνόδου ἐκηρύττεται» ὁ Ἄρειος, δηλοῖ δὲ τὴν ἀπὸ κοινοῦ, παμψηφεί, ληφθεῖσαν ἀπόφασιν κατὰ τοῦ Ἄρειου. Ὁ Cavallera (ἐνθ' ἀν., σ. 254, σημ. 3) δέχεται τὴν διαφορὰν μεταξὺ «οἰκουμενικῆς συνόδου», ἐκλεξάσης τὸν Νεκτάριον καὶ «κοινοῦ τῆς συνόδου», ἀναγνωρίσαντος τὴν χειροτονίαν τοῦ Φλαβιανοῦ. Ὁ Φλαβιανὸς δὲν ἐξελέγη ὑπὸ τῆς δευτέρας οἰκουμενικῆς Συνόδου, καθὼς ἐνομίσθη. Χρυσ. Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, 1951, σ. 287.

5. Mansi, III, 537.

σις τῆς πίστεως τῆς Νικαίας ἦτο κεφάλαιον ζωτικώτατον διὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Αἱ ἀναφανεῖσαι δὲ νέαι αἱρέσεις ἀπῆλθον ὄρους τινάς, διατυποῦντας ὀρθῶς τὴν πίστιν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, περὶ τῆς ἐκ Πνεύματος ἁγίου σαρκώσεως, περὶ σταυρώσεως καὶ ταφῆς. Τοὺς ὄρους τούτους ἡ Σύνοδος διέλαβεν εἰς τὸ Σύμβολον αὐτῆς¹, καθὼς ὥρισε καὶ κανόνας διὰ τὴν εὐταξίαν τῶν ἐκκλησιῶν.

9. ENNOIA TOY ΠΡΕΣΒΕΙΟΥ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ

Διὰ τοῦ δευτέρου κανόνος ἡ Σύνοδος ὥρισε τὴν δικαιοδοσίαν τῶν πρώτων ἐπισκόπων τῶν διοικήσεων καὶ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἔθηκε τέρμα εἰς τὰς ὑπερβασίας. Ἐπήγαγε δὲ ἀμέσως, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως ἔχει τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς, ἐπειδὴ ἡ Κωνσταντινούπολις εἶνε Νέα Ρώμη.

Δύο ζητήματα προβάλλονται· α) ἡ σημασία τῶν πρεσβειῶν τῆς τιμῆς καὶ β) ἡ ἔκτασις τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας τοῦ ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως. Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ πρώτη οἰκουμενικὴ Σύνοδος δεχθεῖσα τὴν ἰσχὴν τοῦ «ἔθους» ἀνεγνώρισε τὴν «ἔξουσίαν» τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως, λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἔξουσίας τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης ἐπὶ τῶν πέριξ τῆς πόλεως ταύτης ἐπισκοπῶν (*loca suburbicaria*). Ἀνεγνώρισε τὰ

1. Εἰς τὸ πρὸς τὸν Θεοδόσιον γράμμα τῆς Συνόδου ἐπισυνήπτοντο οἱ σύντομοι ὄροι, οἱ ἀναθεματισμοὶ καὶ οἱ κανόνες. Ἡ παρὰ Mansi ἔκδοσις διαλαμβάνει τὸ γράμμα, τοὺς κανόνας καὶ τὸ Σύμβολον τῆς Συνόδου ταύτης. Εἰς τοὺς τέσσαρας κανόνας προσετέθησαν καὶ τρεῖς ἕτεροι. Ὁ ἕβδομος κανὼν ὁρίζει τὸν τρόπον τῆς ἀποδοχῆς τῶν προσερχομένων εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν ἐκ τῶν αἱρέσεων. Ἀρειανοί, Μακεδονίανοι κλπ. ἔδιδον λιβέλλους καὶ ἀνεθεμάτιζον αἱρέσεις μὴ φρονούσας καθὼς «ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία», ὡμολογοῦν τὴν ὀρθὴν πίστιν καὶ κατηχοῦντο συμφώνως πρὸς αὐτήν, διαλαμβάνομένην ἐν τῷ Συμβόλῳ, τὸ ὁποῖον οὕτω προσετίθετο μετὰ τὸν ἕβδομον κανόνα. Προφανῶς, τὸ Σύμβολον ἐπισυνήπτετο ἀμέσως μετὰ τὸ γράμμα, ἀλλ' οἱ ἀντιγραφεῖς μετὰ τὴν προσθήκην τοῦ ἕβδομου κανόνος, ἔθνησαν ἐν συνεχείᾳ καὶ τὰ ἄρθρα τῆς πίστεως, ἣν ἄφειλον νὰ ὁμολογήσωσιν οἱ ἀπαρνούμενοι τὰς αἱρέσεις. Ἡ σειρά αὕτη διετηρήθη καὶ εἰς τὰς ἀρχαίας λατινικὰς μεταφράσεις, καίτοι αὗται δὲν περιλαμβάνουσι τοὺς τρεῖς τελευταίους κανόνας. Εἶναι πιθανόν, ὅτι ὁ Νεκτάριος ἀπήγγειλε τὸ Σύμβολον τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ. Ἄλλ' εἶναι ἐσφαλμένη ἡ γνώμη, ὅτι τὸ Σύμβολον ἐκεῖνο ἐπειδὴ παριελήφθη ἐν τῷ ὑπομνήματι τῆς ἐκλογῆς τοῦ Νεκταρίου, ἐμμέσως ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς Συνόδου καὶ οὕτω ἐτέθη ἐν τέλει τῆς συλλογῆς τῶν κανόνων αὐτῆς. (V. Grumel, *Les registes*, I^o, σ. 1). Πρβλ. E. Schwartz, *Das Nicaenum und das Constantinopolitanum auf der Synode von Chalkedon*, ἐν *Zeitschrift für die neutestam. Wissenschaft*, XXV (1926), σ. 38—88. A. d'Alès, *Nicée - Constantinople, Les premiers symboles de foi*, ἐν *Recherches de Science religieuse*, XXVI (1936), σ. 85—92. Χρ. Παπαδοπούλου, τὸ Σύμβολον τῆς Β' οἴκουμ. Συνόδου. Ἐπιστημονικὴ ἐπετηρὶς τῆς θεολ. Σχολῆς τοῦ Ἀθηνῆσι Πανεπιστημίου, 1924, σ. 30 ἔξ. Ἰω. Καρμίρη, *Τὰ δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ μνημεῖα τῆς ὀρθοδόξου καθολικῆς Ἐκκλησίας*. Ἐν Ἀθήναις, 1952, I, 70 ἔξ.

«πρεσβεία» τοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας καὶ τῶν μητροπολιτῶν. Τὸ πρεσβεῖον νοεῖται ὡς ἔξουσία, διότι τὸ κῦρος τῶν ἀποφασισζομένων ἀπὸ τῆς ἐπαρχιακῆς συνόδου ἐδίδετο εἰς τὸν πρῶτον, τὸν μητροπολίτην, τοῦ ὁποίου ἡ γνώμη ἦτο ἀπαραίτητος¹. Τὸ πρεσβεῖον λοιπὸν τοῦτο δὲν ἦτο μόνον ἀπλῆ τιμητικὴ διάκρισις ἐν τῇ σειρᾷ τῆς ἱεραρχίας, ἀλλ' ἦτο πραγματικὴ ἔξουσία ἐν ἀμοιβαίότητι μετὰ τῶν δικαιωμάτων τῶν ἄλλων ἐπισκόπων.

Ἡ δευτέρα οἰκουμενικὴ Σύνοδος διὰ τοῦ τρίτου κανόνος αὐτῆς ἀνεγνώρισε «τὰ πρεσβεία τῆς τιμῆς» εἰς τὸν ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως, δεχθεῖσα τὸ καθεστῶς τὸ αὐτομάτως δημιουργηθὲν ἐκ τῆς θέσεως τοῦ ἐπισκόπου τούτου. Ἀλλ' ἐφ' ὅσον διὰ τοῦ δευτέρου κανόνος ἐρρυθμίσθησαν τὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν διοικήσεων ἄνευ οὐδεμιᾶς μειώσεως τῶν πρεσβειῶν τῶν πρῶτων ἐπισκόπων αὐτῶν, ποῦ ἐξετείνετο τὸ πρεσβεῖον τῆς τιμῆς τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, ὅπερ ἐξέφραζε συγκεκριμένον «κῦρος»; Διότι τὸ κῦρος τοῦτο ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἐδηλοῦτο ἐν τῇ λύσει ζητημάτων ἐκκαλουμένων εἰς τὴν κρίσιν τοῦ ἐπισκόπου τῆς πρωτευούσης. Ἦτο λοιπὸν διὰ τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τοῦ κράτους τὸ πρεσβεῖον γενικοῦ χαρακτῆρος. Αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς συγκεντροῦνται περὶ τὸν ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως. Δέον δὲ νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἡ Σύνοδος τοῦ 381 οὐδόλως προέβη εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτῆς ἕνεκα πολιτικῶν λόγων ἢ ἀντιζηλίας τινός, σκοπούσης τὴν μείωσιν τοῦ πρεσβεῖου τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης. Ἡ ἀπόφασις προῆλθεν ἀβιάστως ἐκ τῶν σπλάγγνων τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἦτο ὁ ὄριμος καρπὸς τῆς ἱστορικῆς συνειδήσεως τῶν ἐκκλησιῶν τούτων². Δὲν ἠμφεσβήτησαν μὲν τὴν ἐν τῇ ἱεραρχικῇ σειρᾷ θέσιν τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης, ἀλλὰ καὶ δὲν ἠνέχθησαν παρέμβασιν αὐτοῦ εἰς ζήτημα ἐσωτερικῆς διοικητικῆς φύσεως. Ἐνήργησαν μετ' ἀπολύτου ἔξουσίας, ὡς ἀρχὴ ὑπεράτη τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ἐνῶ τοιαύτην ἱστορικὴν διαμόρφωσιν ἐλάμβανεν ἡ διοίκησις τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς, οἱ ἐπίσκοποι τῆς Δύσεως ἠκολούθουν πλήρως ἀντίθετον πορείαν.

10. ΔΥΤΙΚΑΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ

Τὴν πρωτοβουλίαν εἶχεν ἀναλάβει ὁ ἐπίσκοπος Μεδιολάνων Ἀμβρόσιος, ὁ ὁποῖος ἐνήργει ἀνεξαρτήτως τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης, στηριζόμενος προφανῶς εἰς τὴν πολιτικὴν σημασίαν τῆς πόλεως, ὡς πρωτευούσης τῆς δυτικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐπισήμου ἕδρας τοῦ αὐτοκράτορος³. Ἐν συνδέσμῳ μετὰ τοῦ Παυλίνου καὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, μετὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν

1. Κανὸν τέταρτος τῆς Α' οἴκου. Σύνοδος, παρὰ Ράλλη καὶ Ποτλῆ, 2, 122.

2. Ὁ Leclercq (Le canon troisième du concile de 381 ἐν Hefele, Histoire des conciles. Paris, 1908, II³, Append. III, σ. 1260 - 1270), χωρὶς νὰ πολυπραγμονῇ ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, προσπαθεῖ νὰ πείσῃ ἑαυτὸν, ὅτι οἱ κανόνες οὗτοι ὡδήγουν εἰς τὸ σχίσμα, ὁ δὲ ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως παρεδόθη ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς τὰς πολιτικὰς βλέψεις, εἰς τὰς ὁποίας ὄφειλε τὴν ἀνύψωσίν του! (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 1264).

3. I. Duchesne, Origines du culte chrétien². Paris, 1898, σ. 35. H. Lietzmann, Hist. de l'Église ancienne. Paris, 1949, IV, 60.

ναῶν εἰς τὴν μερίδα τοῦ Μελετίου ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου, ἐνόμισε σκόπιμον νὰ ζητήσῃ τὴν σύγκλησιν συνόδου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ὁ Ἀμβρόσιος δὲν ἤθελε νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς εἶχον στραφῆ πρὸς τὸν νέον ἐκκλησιαστικὸν κέντρον¹. Ἡ πρότασις δὲν ἐπραγματοποιήθη. Ἐπὶ πλέον, ὁ Ἀμβρόσιος ἀπερισκέπτως εἶχε ταχθῆ ὑπὲρ τοῦ Κυρικοῦ ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Ἀκυλητίας, τῆς ὁποίας εἶχε προεδρεύσει². Δὲν ἐδίστασε δὲ νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ Θεοδοσίου ἀπὸ μέρους τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἰταλίας, τὴν σύγκλησιν συνόδου ἐπισκόπων Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἐν Ρώμῃ πρὸς ἐξέτασιν τῆς ἐκλογῆς τοῦ Φλαβιανοῦ καὶ τῶν κατὰ Κυρικόν, ὃν ἐθεώρει νόμιμον ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Ἀμβρόσιος ἠπειλεῖ διακοπὴν τῆς μετὰ τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν κοινωνίας τῶν δυτικῶν ἢ παραπαίουσα δὲ στάσις τοῦ ἐδικαίου τὰ γραφέντα ὑπὸ τοῦ μ. Βασιλείου, ὅτι οἱ δυτικοὶ «οὔτε ἴσασι τῶν παρ' ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν, οὔτε τὴν ὁδόν, δι' ἧς ἂν μανθάνοιεν καταδέχονται»³.

Ἡ ἀπάντησις τῶν ἀνατολικῶν ἐπισκόπων, συνελθόντων καὶ πάλιν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 382, εἶνε μνημεῖον ἀπαράμιλλον ἐκκλησιαστικῆς εὐπρεπειᾶς καὶ ὑψηλῆς διανοήσεως. Οἱ δυτικοὶ ἐπίσκοποι χειραγωγοῦνται μετ' ἀγάπης, ὅπως ἐπανεύρωσι τὴν εὐθεῖαν ὁδόν. Εἰς ἀπόδειξιν δὲ τῆς ἀγάπης ταύτης ἀπέστειλαν τρεῖς ἐπισκόπους εἰς τὴν σύνοδον τῆς Ρώμης. Ἡ σύνοδος αὕτη, τῆς ὁποίας μετέσχον ὁ Παυλῖνος, ὁ Ἐπιφάνιος καὶ ὁ Ἰερώνυμος, ἀπέδειξε καὶ πάλιν τὴν περιφρόνησιν τῆς Ρώμης πρὸς τὰς ἀνατολικὰς ἐκκλησίας, διότι δὲν ἐτόλμησε μὲν νὰ ἐξετάσῃ τὴν ὑπόθεσιν Μαξίμου τοῦ Κυρικοῦ, ἀλλ' ἀπέκλεισε τῆς μετὰ τῶν δυτικῶν ἐπισκόπων κοινωνίας τὸν Φλαβιανόν, ἀνεγνώρισε δὲ ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας τὸν Παυλῖνον⁴. Ἡ τοιαύτη ἀπόφασις προεκάλεσε τὴν μῆνιν τοῦ Θεοδοσίου, ὁ ὁποῖος δι' ἐπιστολῆς ἤλεγξε τὰς ὑπερβασίας τοῦ Ἀμβρόσιου. Καὶ οὗτος μὲν ἔσπευσε νὰ δικαιολογηθῆ⁵, ὁ δὲ Φλαβιανὸς ἀπέροησε κατηγορηματικῶς τὴν ἀξίωσιν τῶν δυτικῶν, ὅπως κριθῆ παρ' αὐτῶν⁶. Ἡ τοιαύτη σταθερότης τοῦ Φλαβιανοῦ ἐματαίωσε τὰς ραδιουργίας τῆς ἐν Καπύῃ συνόδου τῶν δυτικῶν, οἵτινες προσποιούμενοι ἀγνοίαν τῶν ἀποφάσεων τῆς δευτέρας οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀνέθηκαν εἰς τὸν Ἀλεξανδρείας Θεόφιλον νὰ ἐξετάσῃ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Φλαβιανοῦ. Ἀλλ' οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς, συνελθόντες ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης (393), ἀνεγνώρισαν καὶ αὐθις νόμιμον ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας τὸν Φλαβιανόν⁷.

(Συνεχίζεται)

1. R. Devreesse, *Le Patriarcat d'Antioche*. Paris 1945, σ. 36. Ὁ Devreesse (ἐνθ' ἀνωτ. σ. 34, σημ. 2) νομίζει, ὅτι ὁ Βασίλειος ἐδέχθη νὰ θέσῃ ὑπὸ τὴν κρίσιν τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης τὴν ἐκλογὴν τοῦ Παυλίνου, παρερμηνεύσας τοὺς λόγους τοῦ Βασιλείου πρὸς τοὺς δυτικούς: «Ὁ μὲν τοι Παυλῖνος, εἰ μὲν τοι καὶ περὶ τὴν χειροτονίαν ἐπιλήψιμον ἔχει, αὐτοὶ δὲν εἴπητε» (Ἐπιστ. 263, 1).

2. A. Fliche—V. Martin, *Hist. de l'Église*, III, 293.

3. Migne, 32, 893.

4. Σωζόμενος, VII, 11. Θεοδώρητος, V, 23.

5. *Epist. XIV Fidei*. Migne, ser. lat., 16, 993.

6. Θεοδώρητος, V, 23.

7. F. Cavallera, ἐνθ' ἀν., σ. 283—286. E. W. Brooks, *A synod of Caesarea in Palestine in 393*, ἐν *The theological studies*, III (1902), σ. 433—436. R. Devreesse, ἐνθ' ἀν. σ. 213.